

KÖNYVISMERTETÉS.

Kornis Gyula: Széchenyi és a magyar költészet. Budapest. Franklin, 1941. K. 8-r. 282 l.

Kornis Gyula néhány nagyon szép essayben olyan írói arcképeket rajzolt, amelyekkel szépíróink sorában is a legelsőkhöz emelkedett. Valamennyien emlékszünk még azokra a pompás és meglevenítő tanulmányokra, amelyeket végül *A magyar politika hősei* címmel foglalt össze egy hatalmas kötetben. Továbbá élénk emlékezetünkben vannak Apponyi és aztán Kölcsey Ferenc világnézetéről, Pázmány személyiségéről és Petőfi pesszimizmusáról, meg Herczeg Ferencről írott tanulmányai, amelyek mind sok újat mondanak ezekről a hősookról és egyben másban megváltoztatják róluk a köztudatban forgó felfogást. Tanulmányainak ezt a sorát most egy újabb alkotással gyarapította, mely Széchenyinek és magyar költészetnek viszonyát világítja meg sokszor egészen meglepő és ismeretlen módon.

Kornis nem most ír először Széchenyiről, mert azóta, hogy a *Naplók* újabb kiadása megjelent, többször vissza-visszatért erre a tárgyra és meleg szeretettel mélyedt el főképen Széchenyi lelkiéletének a vizsgálatában. Ez az új könyve is ezen a vonalon mozog. Bevezetőül Széchenyi arcvonásait rajzolja meg, akiben nem egy kor lelke, hanem magának a magyar nemzetnek örök szelleme szólal meg. Ezért problémái sem egyszerűen a maga korának, hanem az örök magyarságnak a kérdései. Azok a gondolatok, amelyek erről a kérdéstről tárgyalásra kerülnek, többé-kevésbé ismeretesek már a köztudatban, Kornis azonban olyan módon tudja mindezeket összefüggésbe hozni egymással és olyan találó idézetekkel igazolja állításait Széchenyi műveiből, hogy fejtegetései még annak a számára is rendkívül érdekesek, aki Széchenyi munkáit alaposan ismeri. Még nagyobb meglepetést jelentenek azután az olvasónak azok a fejtegetések, melyek a továbbiakban Széchenyinek a költészettel és közelebbről a korabeli magyar költőkkel való kapcsolatait teszik vizsgálat tárgyává.

Itt először is magát Széchenyit ismerjük meg költőként. Fiatalságának idején ugyanis, körülbelül a 25—35 éves között, Széchenyi maga is költészettel kísérletezik. Amikor nem ébredt föl még benne az alkotó és cselekvő ember s maga sem látta tisztán, hogy az életnek mely területén tudna valamilyen hasznos munkát kifejtetni, akkor ez a roppant dinamikus lélek költői művekben szerette volna magát kifejezni. Ennek megvolt az alapja egyrészt képzeletének egészen kivételes erejében, mely nélkül később a magyar életnek jövőkéjét sem tudta volna kialakítani,

másrészt széleskörű világirodalmi műveltségében. A költészet felé vonzotta pesszimista hangulata és önvádaskodó alaptermészete is, amely ifjú éveitől kezdve valóban a síríg kíséri őt. Előbb persze csak a szerelem gyöttrő birodalmában érezteti hatását lelkének ez az alaphangulata, később azonban a politika terén is végigkíséri őt egészen az utolsó pillanatig, amikor Döblingben épen ez adja kezébe az öngyilkos fegyvert. Kornis találó kifejezéssel a magyar történet „önmagát marcangoló Oedipus királyának” nevezi őt s ez a megjelölés valóban nagyon megleveníti előttünk Széchenyi lelkületét. Ifjú korában sötét és keserű hangulatú német költeményekkel próbálkozik, de már első költeményével sincs megelégedve, mert azt mondja róla, hogy versei igen keveset mondanak abból, amit érez és ami oly kínos gyötrellemmel terheli az ő szívét. Ez a pesszimizmus és filozofáló hajlam a korabeli költők közül főképen Byronhoz vonzza őt, de *Werther* sem hagyja érintetlenül. Az öngyilkosság rémes gondolata igen korán megszállja lelkét és 1827. október 8-án egy énrégény ötlete cikázik át elméjén, melynek címe is ez volna: *Egy öngyilkos végrendelete*. Hősei pedig maga Széchenyi, aztán Zichy Károly, Crescencia, Wesselényi és Esterházy Mihály. A regény mellett még drámákat is tervez. Lelkialkata természetesen itt is a végzettragédiákhoz vonzza, de a kidolgozáshoz nincs elég formáló ereje, sőt ideje sem, mert a közéleti munkák roppant arányú feladatai csakhamar minden idejét lefoglalják. Ez után kezd megismerni a magyar költőket, főképen Berzsenyit, akinek bensőséges pátosza mélyen megragadja, s ezek után röstelli fejét német versek faragásán törni. Mindezekből a kísérletekből azonban, amelyeket *Naplói* őriztek meg számunkra, igen érdekesen világosodik meg előttünk Széchenyi lelkének romantikus jellemvonása, melyre hivatkozva Kornis egész joggal állíthatja, hogy ha a költészet csak a fantázián fordulna meg, Széchenyi Hugo Victor-szabású költővé nőhetett volna. Az államférfi azonban megölte benne a költőt, bár nem temette el egészen, mert hamarosan észrevétette vele, hogy az, amit korának magyar költői akarnak és az ő nemzeti ébresztő tevékenysége a legteljesebb harmóniában vannak és szerencsésen kiegészítik egymást. Ezért segítőtársának érzi Fáy Andrást, akinek meséit és aforizmáit 1826-ban élénk eldeklődéssel olvassa, és még 1838-ban is a nyilvánosság előtt azt mondja róluk Pest vármegye közgyűlésén, hogy „a honi reform teendőire nézve az első eszmét, akaratot, elszánást Fáy András meséi ébresztették bennem”. A klasszikus irányú költők közül főleg Berzsenyi fenséges pátosza és emelkedett magyarsága kapja meg képzeletét, úgyannyira, hogy levelet is ír hozzá, amelyben annak a meggyőződésének ad kifejezést, hogy ketten lelki rokonságban vannak, mert hiszen ugyanazok az eszmények állanak lelki szemeik előtt. Az államférfi tehát a költővel benső szellemi egyneműséget érez, mert hite szerint a költők vannak hivatva azoknak az ideáloknak a megrajzolására, amelyeket az államférfi a maguk munkásságával meg akar valósítani.

De Berzsenyinél is nagyobb együttérzéssel fordul Széchenyi Vörösmarty felé, akinek főleg *Szózata* és a multról szóló felfogása mélyen megkapta képzeletét. Kettőjük romantikus lelkülete volt az alap, amelyen

találkozhattak, s ennek következtében Széchenyi munkássága is rendkívüli módon megihlette Vörösmarty költészetét. Később azonban Vörösmarty mindinkább a forradalmi radikalizmus felé fordult és Kossuthhoz csatlakozott. Ezért Széchenyi elhidegült tőle. Benne is radikális lázítót látott, de ha költészetének pesszimista alaphangulatával nyíltan nem tudott is együtt érezni, lelke mélyén nem tudott Vörösmartytól elszakadni. Elég világosan mutatja ezt, hogy a szabadságharc gyászos bukása után Döblingben Vörösmarty-reminiszenciákkal Széchenyi magát képzei a Rom istennek, aki hazája romjain ül, vagy önmagát látja a költő által megénekelt hontalannak is, meg az élő szobornak is. Kornis megkapó párhuzamba állítja egymással Vörösmarty *Vén cigányát* és Széchenyi Döblingben írt *Nagy Magyar Szatiráját*.

A könyvnek mégis legmegkapóbb és egyben legmeglepőbb része az a részletes fejtegetés, amelyben a szerző Széchenyi és Petőfi viszonyát világítja meg. Széchenyi műveinek, valamint Petőfi költeményeinek alapos ismerete könyvének e részében olyan összehasonlításokra teszi őt képessé, amelyekre közönségesen egyáltalában nem gondol az olvasó, hiszen Széchenyi úgy áll előttünk a köztudatban, mint a meggondoltan haladó politikai realizmusnak, Petőfi pedig mint a rombolásszerűen átalakító forradalomnak a képviselője. Kornis azonban igen meggyőzően tárja föl előttünk Széchenyi és Petőfi lelkének egynemű vonásait: az őszinteséget, természetességet, szókimondást, rohamozó modort, a társadalmi konvenciók megvetését, a retorikai dagálllyal és költői cikornyával szemben érzett ellenszenvet, valamint a heves vérmérsékletet. Mind a kettő igazi tűzhányó lélek, és mind a kettőben megvan a romantikus szellem kultusza, valamint a lelkük mélyén élő pesszimizmus. Nem csoda tehát, hogy Széchenyi Döblingben önmagára ismer Petőfiben és ebben a hangulatban a maga „fiaként” emlegeti, mert benne látja annak a forradalomnak génuszát, amelynek előidézésével Széchenyi maga-magát vádolta. De ezen a benső, alkati rokonságon túl vannak Széchenyiben és Petőfiben olyan egyezések is, amelyek lelkiéletüknek a rokonságára mutatnak. Az Alföld szépségét pl. Petőfi előtt már Széchenyi is fölfedezte; mind a ketten rajongnak a magyar rónáért, mint a lelki nyíltság és egyenesség szimbolumáért. A sík róna látványa, mely mint a tenger, a végtelenbe ragadja az elmét, s ennek a varázsa, mindkettőjük lelkét egyformán megihlette. De megvolt Széchenyiben a magyar népnek az a kultusza és megbecsülése is, amely Petőfi költészetének az alapját alkotja. A főúr épen úgy rajongott a magyar parasztért, mint a nép költője. Széchenyi maga is gyűjtött és jegyzett föl népdalokat. A népet „a szabad ég alól” az alkotmány fedele alá akarta hozni, a jobbágyságot a nemzet testébe „betagolni”. Széchenyi épp úgy az egész nemzet életét szeretné átalakítani, mint ahogy Petőfi az egész nemzetnek óhajt költője lenni. Az egyik a politikai-társadalmi korlátokat, a másik az irodalmi korlátokat szeretné lerombolni. Mindkettőjük alkotását az életszerűség jellemzi és ebből érthető meg. Egyformán lelkesednek a szabadságért. Széchenyi Istenhez fohászkodik, hogy munka közben érje őt a halál s ne hagyja őt Isten „veszni puha ágyban, vagy meleg kályha

mögött", Petőfit pedig egy gondolat bántja: „ágyban, párnák közt halni meg". A forradalom ténye és gondolata elválasztja őket egymástól, de végzetes magyarságukban egyek maradnak s nem tudnak egymástól elszakadni. Az olvasónak részletesen érdemes ismernie azokat a finom fejtegetéseket, amelyek e két lángész lelkivilágáról Kornis könyvében található. Bizonyos, hogy olvasásuk után egészen másképpen fog előtte állni Széchenynek és Petőfinek az arcképe, mint ahogy idáig volt ismeretes.

Könyvének befejező részében Kornis mintegy levonja eddigi fejtegetéseinek eredményeit, amikor a költészet és politika kapcsolatait vizsgálja meg. Az ember lényének kettősségéből, testi és szellemi mivoltából következik, hogy költőre és politikusra, idealistára és realistára, ihletett lángolókra és józan okosokra a nemzetnek egyformán szüksége van. A nemzet nem állhat fenn és nem fejlődhetik költői lelkiület nélkül, különben az anyagiasság és függő lelkiség mocsarába süllyed. Igaz, hogy Széchenyi szerint is „nem a költők, de egyedül az 'okosok' nagy száma képezi a nemzetnek a dönthetetlen sarkalatát", de azt is kijelenti, hogy „költész minden okosság nélkül nem gyaláztotta a nagy természetnek, midőn az 'okos' minden költészet híjjával: pökedelem". Széchenyi tehát a költő eszményalkotó küldetését a nemzet életében a legmagasabbra becsüli: az anyaggal szemben a költészet képviseli szerinte legméltóbban a szellemet. Ezért az ő szemében idealizmus és költészet egyet jelent, akárcsak Petőfi gondolkodásában.

A költészetnek ez a nagy megbecsülése fordítja Széchenyi figyelmét a költők látnoki, jósló képességeire. Önmagát is úgy fogja fel, mint aki megjósolta az elkövetkezendő eseményeket. Sokat adott erre a képességére. Épen ezért a költők közül is azokat becsülte főképen, akikben ilyen látnoki, prófétai vonást tudott észrevenni. Ezért becsülte Berzsenyit. Vörösmartyt, de Petőfit is, akit egy 1851-ben írt levélben szintén látnok-költőnek nevezett, mert sokat megjósolt azokból, amik bekövetkeztek. Államférfinak és költőnek ezzel a profétikus szerepével végződik Kornis Gyula szép könyve, amely irodalmunknak egyik igen értékes alkotása. Részben új benne maga a mód is, ahogyan Kornis témáját kezeli. Mivel lelkiülete és tanultsága filozófussá teszi, egészen másféle kérdésekkel fordul a költőhöz és a politikushoz, mint amelyeket ezeknek rendszerint fel szoktak tenni. Kérdéseivel állandóan a lélek mélyére hatol és azokat a nagy összefüggéseket nyomozza, amelyek az ember és világ egységének legbensejét tartják össze. Sokszor az a benyomása az olvasónak, hogy Kornis könyveiben egy mélyen látó elme tesz fel kérdéseket a megvizsgált lángelmének, amelyre az szinte interju-szerűen válaszol. Bizonyosan ezért szeret kérdéseire bő idézetekkel válaszolni Széchenyinek és a megvizsgált költőknek műveiből. Egy okos és találó kérdés pedig mindig érdekes és tanulságos feleleteket hozhat ki azokból a művekből is, amelyek ott vannak az olvasó szeme előtt. Erre szolgálhatnak bizonyosságul Kornis Gyulának költőkről és politikusokról írott finom és szellemes tanulmányai is.

HALASY-NAGY JÓZSEF.